

ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number:

Cilt: 1 Sayı: 1 Ağustos 2018

s.s. 1-12

**Makalenin Geliş
Tarihi**

23/05/2018

**Makalenin
Kabul Tarihi**

11/06/2018

Yayın Tarihi

21/08/2018

KLASİK ŞİİRİMİZDE HALLÂC-I MANSÛR

Ömer DEMİRBAĞ¹

ÖZET

Hallâc-ı Mansûr, tarihte, tasavvuf kültüründe, sanatta, edebiyatta ve şiirde önemli yeri olan sembol bir kişiliktir. İslâmiyet'i kabulden sonra Türklerin medrese ve tasavvufla tanışmasıyla divân edebiyatımız gelişti. Böylece, İslâm medeniyetinin yetiştirdiği birçok rûh ve mânâ büyüğü gibi *Hallâc-ı Mansûr* da klasik edebiyatımızda işlenmeye başlandı. *Seyyid Nesîmî* tarzında çalınca bir coşkunluğu dillendiren şairler *Hallâc-ı Mansûr*'u bir kahraman olarak görürken, *Yûnus Emre* gibi rûh dinginliğine ermeyi ideal edinenler, onu, sadece bir kıyas unsuru olarak görmekteydi. Kimi divân şairlerinde ise *Hallâc-ı Mansûr*, şiirde verilmek istenen mesajı tamamlamada veya söz sanatını icra etmede yalnızca bir figür idi. Demek oluyor ki divân şiirimizde *Hallâc-ı Mansûr*'a karşı üç farklı yaklaşımdan söz etmek mümkün. Yakın zaman ve günümüz edebiyatında ise, *Hallâc-ı Mansûr*'un daha seyrek, daha savruk bir biçimde konu edildiğini söyleyebiliriz. Yine de onu ciddiye almak bakımından *Necip Fazıl KISAKÜREK*'i ve *Asaf Halet ÇELEBİ*'yi özgün birer çıkış olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Bu yazı, *Hallâc-ı Mansûr*'un klasik ve modern şiirimizdeki görüntüsü üzerine bir tefekkürü hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, *Hallâc-ı Mansûr*, Klasik ve modern edebiyat, şiir

¹ Dr. Öğr. Üyesi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı A.B.D. omerdemirbag@yyu.edu.tr

HALLÂC-I MANSUR IN OUR CLASSICAL POETRY

ABSTRACT

Hallâc-ı Mansûr in history, Sufi culture, arts, literature and in poetry, has been employed as a symbol and represented as an important personality. After accepting Islam, our religious literature developed with the acquaintance of the Turks with madrasa and mysticism. Thus, Hallâc-ı Mansûr began to be employed in our classical literature, as many of the races and the meanings raised by the Islamic civilization. While the poets who expressed a wild enthusiasm in the style of Sayyid Nesîmî regarded Hallâc-ı Mansur as a hero, those who acquire the ideals of spiritual empathy like Yûnus Emre regarded him as merely a comparative element. In some dîvan poets, Hallâc-ı Mansûr was only a figure in completing the message to be given in poetry or performing the art of speech. In other words, it is possible to talk about three different approaches towards Hallâc-ı Mansûr. In the recent and contemporary literature, we can say that Hallâc-ı Mansûr is a subject in a less sparse form. Nevertheless, it would not be wrong to consider Necip Fazıl KISAKÜREK and Asaf Halet ÇELEBÎ as unique outputs in order to take him seriously. This article aims at producing a reflection on the image of Hallâc-ı Mansûr in our classical poetry.

Keywords: Sufism, Hallâc-ı Mansur, classical and modern literature, poetry

GİRİŞ

“Nevi şahsına münhasır” olmak; yani özgünlük, sanatta ilk adımı atmaya davranmanın ilk kıvılcığıdır, diyebiliriz. Özellikle klasisizmin sanatkarı, hem asırların kalıplaştırdığı kurallardan taviz vermemek, hem de “bambaşka” olmak gibi bir çetinliğin üstesinden gelmek zorundadır.

Okuyucuyu etkileyen ve ürpertiler içinde bırakan şeyler söylemek çabasındaki dîvân şairi, İslâm uygarlığının son derece renkli, bereketli kültürler evreninden istediği çağrışımı seçerek onunla sarsıcı mısralar söyleyebilmek imkânına sahiptir.

Hallâc-ı Mansûr, hayatıyla ve ölümüyle sergilediği çarpıcı “aykırılık”lardan ötürü, Doğu âleminde asırlar boyu sır dendi mi, aşk dendi mi ilk akla gelenler arasında oldu. Kopardığı sayha ile tasavvuf ve sanat vadilerinde günümüze kadar uzayan çınlayışlara sebep olan *Hallâc-ı Mansûr*, bilhassa dîvân şairi için okuyucuyu sarsmada eşsiz bir karakter-sembol olarak nice telmihlere, teşbihlere, kıyaslara, mecazlara yol vermiştir.

Ömer Hayyâm’ın (ö.1131) zekâsıyla savrulduğu sıradışılık çizgisi, onunla tersinden bir benzeşim içindeki *Hallâc-ı Mansûr*’da rûh ve gönlün kanatlanmasıyla daha ilk adımda aşılmış bir merhaleciydi. Böyle olunca da

kaçınılmaz olarak öyle muazzam bir şöhret oluştu ki Doğu'da *Abdulkadir-i Geylânî*'den *İmam-ı Gazzâlî*'ye, Batı'da ise *L. Massignon*'dan *A. Marie Schimmel*'e kadar şu veya bu vesileyle *Hallâc-ı Mansûr*'dan bahsetmeyen, onu yorumlamayan kalmadı. (Uludağ, 1997: 377-381)

Hayatıyla, sözleriyle ve ölümüyle dikkatlerin ve şöhretin yanı sıra, derin bir şiirselliği de davet eden *Hallâc-ı Mansûr*, pek çok yönüyle bizim klasik edebiyatımızda çarpıcı bir duruş, bir model olarak benimsendi, işlendi ve sayısız eserde söz konusu edildi.

Artık *Hallâc-ı Mansûr*, öteden beri mest, rind ve canını fedaya hazır âşık rolündeki şairlerimiz için muhteşem bir kıyas unsuru ve benzetilme kahramanıdır. Asırlar boyu kaleme alınmış nice âşıkane mısralarda dîvân şairi, sevgiliye bağlılık ve feda oluş bakımından ya *Hallâc-ı Mansûr*'un izindedir, ya onunla yan yanadır, ya da onu geride bırakmıştır.

Bu yazı, makale sınırlarının izin verdiği ölçüde *Hallâc-ı Mansûr*'un dîvân şiirimizdeki yansımalarına dair bir tefekkürü hedeflemektedir

I. Hallâc-ı Mansûr

858'de İran'ın *Tûr* beldesinde dünyaya geldi. Çocuk yaşta Kur'ân'ı ezberleme ile başlayan ve birçok ünlü âlimden ders alma ile genişleyen esaslı bir eğitimin yanı sıra, *Sehl-i Tüsterî* ve *Cüneyd-i Bağdâdî* başta olmak üzere, pek çok tasavvuf büyüğünden istifade etti. Kendisine derinden derine şöhret hazırlayan, son derece yalçın ve uzun süreli rûh rejimlerine; riyazetlere, çilelere girdi. Üç kez *Hacc'a* gidiş dışında *Horasan*, *Sistan*, *Basra*, *Ahvaz* ve daha nice *Fars* illerine, hatta *Çin* sınırlarına kadar seyahatleri oldu. Allâh'ın, başka hiçbir şeyin varlığına izin vermeyen mutlak tekliği (*Vahdetü'l-Vücûd*)² ve Allâh sevgisi üzerine yaptığı konuşmalar, ününe ün katıyordu.

Derken, o korkunç sözü haykırdı:

-“*Ene'l-Hak!*” (Ben Hakk'ım!)

Irak'tan yükselen bu nidanın çınlayışları daire daire genişledi, bütün İslâm âlemine yayıldı... Hayret, dehşet, ibret, hikmet, nefret, haşyet tepkileri birbirine geçti... Zaten ne yapacağı kestirilemeyen esrarlı kişiliğiyle ve şöhretiyle *Hallâc-ı Mansûr*, baştan beri *Abbâsi* yönetimini tedirgin etmekteydi.

Tutuklandı, yargılandı ve idam edildi.

² “*Vahdetü'l-Vücûd*: Bir bilme, Allâh'tan başka varlık olmadığının idrâk ve şuuruna sahip olmak.” Uludağ, Süleyman (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, ss. 371-372

İşte o gün bugündür; o iki kelime ve o ölüm, ardı arkası kesilmeyen nice açıklamaların, tevillerin, yorumların önünü açmıştır. Neticede o iki kelime ve o ölümle *Hallâc-ı Mansûr*, artık İslâm âlemindeki unutulmazlar arasındadır.

O iki kelime ne demektir?

Kimine göre, dinden çıkmaktı. Kimine göre, Allâh'a yakınlık halinin söyllettikleriydi. Kimine göre, edep hatasıydı. Kimine göre, aşk ve cezbe lisanına ait sözlerdi... Nitekim büyük İslâm âlimlerinden Avrupalı oryantalistlere kadar o iki kelime üzerine konuşmayan, yorum yapmayan kalmamıştır, demek mümkün.

Ve o, niçin idam edildi?

Kalabalıklar üzerinde kuvvetli etkiye sahip, cüretkâr ve aykırı bir kişiliktir. Bu yönüyle zamanın iktidarını ürkütüyordu. Hele *Hallâc-ı Mansûr*'un, o sıralarda Abbâsîler için ciddi bir tehdit olan *Karmatî*lerden yana olduğu da anlaşılınca, artık bertaraf edilmesinden başka çare olmadığı yönünde kanaat oluştu. Böylece o ünlü sözü fırsat bilindi, yargılanmasında gerekçe sayıldı ve 922'de *Hallâc-ı Mansûr*, idam edildi.

Onun hukuki değil de siyasi olan idamıyla, denilebilir ki İslâm kültürünün ünlü mazlumları arasına bir karakter daha katılmıştır ve artık Doğu âlemine ait kültürlerde, sanatta, edebiyatta ve bizim divân şiirimizde "ilâhî coşkunculukla ölüme gitmek" dendi mi akla gelen ilk çağrışım, *Hallâc-ı Mansûr*'dur.

Çileler, inzivalar, hapisler ve seyahatlerle geçen dağınık, savruk hayatı, *Hallâc-ı Mansûr*'a ait eserlerin farklı yerlerde kalmasına ve zamanla kaybolmasına neden olmuştur.

Onun günümüze gelebilen *Kitâbü't-Tevâsîn* adlı eseri, *Kur'ân-ı Kerîm*'deki bazı sûre başlarında bulunan ve yalnızca "tâ, sin" harflerinden ibaret olan âyetler üzerinedir. Yalnızca bu bile *Hallâc-ı Esrâr* diye de anılan *Hallâc-ı Mansûr*'un gayba ve sırda dair cüretkârlığını göstermede yeteri kadar ürperticidir.

Ötelere ve yüceliklere karşı bu denli duyarlı bir rûhun, kurcalayıcı bir mizacın şiire uzak kalması düşünülemezdi. Nitekim onun şairlik tarafını da öğrenmemizi sağlayan kimi manzumeleri bulunmuş ve ünlü şarkiyatçı *Lui Massignon* tarafından derlenip divân haline getirilerek 1931'de yayımlanmıştır. takip eden yıllarda farklı baskıları yapılan *Hallâc-ı Mansûr Divânı*, son olarak 1974'te *Kâmil Mustafa eş-Şeybî* tarafından neşredilmiştir. (Uludağ, 1997: 380-381)

İşte *Hallâc-ı Mansûr*'a ait mısralar:

*Kelâmını değiştir!
Hayaller dünyasını bırak!
Allâh önünde ne ölçü ne nisbet...
Nefsini yok et, aşkın peşinde koş, Arş'a yüksel!
Dağları, zirveleri uçarak aş!
Bütün akıl ve zan tepelerini geç!
Gördüğünü tam görünceye dek!*

İşte gece!..

Oruçtan sonraki ziyafet gecesi!..

Hallâc-ı Mansûr (Kısakürek, 1998: 165)

II. Dîvân Edebiyatında Hallâc-ı Mansûr

“Dokuzuncu yüzyılda Türklerin İslâmiyet’i kabulüyle, Türk tarihindeki en büyük ve en uzun süreli inkılap, gerçekleşmiş oldu. İslâmiyet’le birlikte, medrese ve tasavvuf gibi iki evrensel kurumun da Türklerin hayatına girişi; dilde, düşüncede, ifadede, üslupta... âdetâ bir kültürel patlamaya yol açtı ve bu, elbette edebiyata aksetti.” (Demirbağ, 2017: 48)

İslâm medeniyetinin kelam sahasındaki görüntüsü demek olan dîvân edebiyatının asırlar boyu beslendiği iki kaynak; medrese ve tasavvuf, özellikle sanatkâr kişiliklere duyuş, düşünüş ve ifade ediş bakımından sonsuz ufuklar açmıştır.

Canlı bir uygarlığın gereği olarak mezhep, tarikat, felsefi kanaat, düşünce biçimi, kültür vb şeklinde ortaya çıkmış türlü akımların zamanla şiir ve edebiyata yansması kaçınılmazdır. Öyleyse, olanca renkleriyle, çizgileriyle bütün Doğu’yu içine alan dîvân edebiyatımız için; *tarihi olayların ve kişiliklerin telmihler yoluyla zaman içinde mazmunlaştığı bir alandır*, demek mümkün.

Özellikle şiirde, eseri ilginç ve okunur kılmak esastır ve bu uğurda dîvân şairi, hayal gücünü sonuna kadar kullanmaktan geri durmaz. Okuyucuyu şaşırtan, hatta korkutan bir edaya bürünmek gerektiğinde, şair için asırlar öncesinin gerçekten yaşamış karakter modeli hazır: *Hallâc-ı Mansûr*. Ölümüne sevmek, sevdiğinden başka her şeyi yok bilmek, sevdiğinde tükenmek, sözünden dönmemek, can feda etmek, mazlum olmak, susturulmak... Dîvân şairi, bunların şiirini yazdığında, okuyucunun hayaline sunacağı en somut misal, *Hallâc-ı Mansûr*’dur. *Hallâc-ı Mansûr*’un dîvân şiirindeki görünüşü; dönemin şiir anlayışına, şairin mizacına ve hangi tema ile ilgili gönderme yapıldığına bağlı olarak değişmekte, tavidan tavra bürünmektedir. Denilebilir ki tasavvuftan felsefeye, hukuktan siyasete, kahramanlıktan ahlaka ve

dürüstlükten diplomasiye kadar pek çok konuda *Hallâc-ı Mansûr*'a yol bulmak mümkündür.

Onu konu edinen divân şairlerini üç grupta inceliyoruz:

Daha çok sûfi, derviş ve mürid kimliğindeki **birinci grup** divân şairlerinde *Hallâc-ı Mansûr*, öncelikle bir şevk ve cezbe örneğidir. Coşkunluk, çılgınlık, pervasızlık, ölümüne bağlılık ve feda oluş temalarında şairin kendini özdeşleştirdiği kahraman odur. Genellikle şiirde *Hallâc-ı Mansûr*'la birlikte “*idam*”, “*darağacı*”, “*ene'l-Hak*”, “*velvele*” gibi sembol-kavramlarla kurulmuş tenasüplerle şiirdeki âşık şairin trajik akibeti, okuyucuya hayal ettirilir.

Bu tarz çılgın ve ürpertici *Hallâc-ı Mansûr*'lu şiirlerin en cüretkâr örneklerini, hayatıyla ve ölümüyle de ona çok benzeyen *Nesîmî*'de görmekteyiz:

*Dâim ene'l-Hak söylerem Hak'dan çü **Mansûr** olmuşam*
Kimdür meni ber-dar eden bu şehre men sûr olmuşam
 (Ayan, 2014: 490)

Aşkınun uğrunda ey meh kâmetin tek doğruyam
*Oluram **Mansûr**-veş ber-dâr senden dönmezem*
 (Ayan:2014: 543)

On altıncı yüzyılın derviş divân şairlerinden *Hayâlî Bey*'de de *Hallâc-ı Mansûr*'la meşrep benzerliğini, ona özenmeyi, onunla yan yana olma tasavvurunu ve aynı vecdi, cezbeyi görmek mümkündür:

Meydân-ı Hakta çekti kemân-ı mahabbeti
Hallâcdır Hayâlî benimle kemân atar
 (Tarlan, 1992: 111)

Ve bir yüzyıl sonraki *Nâ'îlî*, Allâh aşkıyla yeri göğü inleterek idama gitmeyi hayal ederken *Hallâc-ı Mansûr*'u takip ettiğini şöyle anlatır:

*Verip tezelzül-i **Mansûri** sâk-ı arşa tamâm*
Hüdâ Hüdâ diyerek pâ-y-i dâre dek gideriz
 (İpekten, 1990: 227)

Hallâc-ı Mansûr'u konu edinen **ikinci grup** divân şairleri ise, daha çok *mürşid* ve *pîr* konumunda olanlar ya da şiirde bu edayı takınanlardır. İlâhî kemal yolunda belli bir rûh dinginliğine ermiş olduklarını sezdiiren bu tür şairler, *Hallâc-ı Mansûr*'a karşı daha farklı bir bakışa sahiptir.

“Büyükler”e göre *Hallâc-ı Mansûr*, tasavvuf yolundaki sayısız Hak âşıklarından

sadece biridir ve namsız, nişansız geçilip gidilmesi gereken bu dünyada o, şöhret belasına uğramıştır, dilini tutamamıştır, yolun başında kalmıştır. Tasavvuf büyüklerinden Abdulkadir Geylânî Hallâc-ı Mansûr'u şöyle eleştirir:

*Tökezledi Hallâc çünkü çağında
Yoktu elinden tutacak kimse*

(Yusuf Zeydan, 2005: 288)

Nitekim ilk gruptakilerde görülen *Hallâc-ı Mansûr*'a karşı derin hayranlık ve onu ideal edinme, bu ikinci grup şairlerde yoktur. Denilebilir ki bu tarz klasik şairlerimiz, *Hallâc-ı Mansûr*'u tasdik etmek, hatta onu anlamak ve açıklamakla beraber; onu eksik bulma, geride kalmış olarak görme eğilimindedir.

Yunus Emre'ye göre *Hallâc-ı Mansûr*, hiç de eşsiz bir mutasavvıf değildir ve *Taptuk*'un halkasına dâhil, en gerideki cezbe halinde bir sûfi bile bin *Hallâc-ı Mansûr*'a bedeldir:

*Bizim meclis mestlerinin demleri ene'l-Hak olur
Bin **Hallâc-ı Mansûr** gibi en kemîne dîvânesi*

(Tatçı, 1991: 267)

Fuzûlî ise; *Ma'rûf-ı Kerhî*, *Cüneyd-i Bağdâdî* ve *Behlül-i Dâna* gibi tasavvuf ulularını sıraladığı beytinde *Hallâc-ı Mansûr*'u en sona bırakır:

*Bundadır Ma'rûf'a ser-menzil Cüneyd'e cîlve-gâh
Bundadır Behlül'e zencir-i cünûn **Mansûr**'a dâr*

(Akyüz vd., 1990: 51)

Şeyh Gâlib, *Hallâc-ı Mansûr*'un olanca mahiyetini kendi mânevîyatında bir cüz olarak gördüğünü söylemekten çekinmez:

*Aşk âteş-i tecellî-i **Mansûr**dur bana
Her çûb-ı dâr bir şecer-i Tûrdur bana*

(Okçu, 1993: 485)

Üçüncü grup dîvân şairlerine gelince, onlar, çoğunlukla resmi bir hüviyeti de olan şairlerdir. Bu gruptaki dîvân şairleri, *Hallâc-ı Mansûr*'a karşı tamamen dışarıdan bir bakışı dillendirir. Şiirde asıl anlatılmak istenen başka bir şeydir ve *Hallâc-ı Mansûr*, ifadedeki mantık örgüsünü tamamlamada sadece bir figür olarak kullanılır. Herhangi bir mâverâ neşvesine dayanmaksızın kaleme alınmış bu tarz manzumelerde gönül değil, akıl konuşmaktadır ve aslında amaç; ya ahlaki bir öğretiyi açıklamak, ya siyasi bir mesaj vermek, ya da sadece sanat yapmaktır.

Mesela şair *Bâkî*, *Hallâc-ı Mansûr*'a karşı harika kelime oyunlarına rağmen, yine de oldukça sığ ve basit bir yaklaşım gösterir. *Bâkî*'ye göre *Hallâc-ı*

Mansûr'un ulaşabildiği hakikat, -*Şeyh Gâlib*'in *Nâbî*'yi kınamasında olduğu gibi³- dünyanın fani, ahiretin bâkî olduğundan ibarettir:

Fenâsın bildi dünyânun çekildi dâr-ı 'ukbâya
*Sa'âdet mülkine Bârî muzaffer kıldı **Mansûr***"

(Küçük, 1994: 414)

Bir sadrazam olan şair *Koca Râgıb Paşa*, toplumda düzeni sağlamada cezai müeyyidenin önemini anlatırken *Hallâc-ı Mansûr*'a değil; "darağacı"na dikkat çeker:

Eylemez Râgıb teeddüb kimseyi havf u recâ
*Da'vî-i **Mansûr** ederdi her kişi dâr olmasa"*

(Demirbağ, 1999: 335)

Cihan padişahı ise kendini, yargılama mevkiinde görür, âşık tavrındakilere kuşku ile yaklaşır ve *Hallâc-ı Mansûr*'u bir kıyas unsuru olarak kullanır.

Değme nâ-kes câna kıymaz aşk-arâ ber-dâr ola
*Ehl-i aşkın cümlesini sanma kim **Mansûr**dur*

(Ak, 1987: 262)

Bir makale hacmi içinde kısıtlı örneklerle tespitine çalıştığımız bu üç farklı yaklaşım, *Hallâc-ı Mansûr*'un klasik şiirimizdeki görüntüsünün ana hatlarına dairedir ve elbette daha geniş kapsamlı çalışmalarla farklı detayları içeren yaklaşımlara ulaşmak mümkündür.

Şunu söyleyebiliriz ki birçok Doğu edebiyatında olduğu gibi bizim dîvân edebiyatımızda da *Hallâc-ı Mansûr*, asırlar öncesinden gelen şöhretinin gerektirdiği önemle ciddiye alınmış, pek çok tema ile ilgisi kurulmuş ve sıklıkla işlenmiştir.

III. Günümüze Doğru Hallâc-ı Mansûr

Avrupalı yönelimlerin başladığı Tanzimat ve sonrası dönemlerde, İslâm-Doğu medeniyetine ait bir karakter olan *Hallâc-ı Mansûr*'un, edebiyat ikliminden uzaklaştığı görülür. Her "farklı"yı "yeni" sayan kolaycı bir anlayış revaçtadır ve

³*Şeyh Gâlib*, sığ olmakla suçladığı *Nâbî*'yi, zâhîde has bir zevksizlik sergilediği için eleştirir:

"Nush etse eger budur mezâki

Dünyâ fâni âhiret bâkî" DOĞAN, Muhammet Nur, (2011), *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, Yelkenli Yay., s.62

buna göre, yüzyılların divân edebiyatında heykelleşmiş birçok kahraman gibi *Hallâc-ı Mansûr* da artık “eski”dir.

Böyleyken, yine de o, kimi bağımsız sanatkârlarca zaman zaman şiire davet edilir:

*Bir zümre O'dur Hâlık-ı mutlak dediler
Bir benzeri yok bu muhakkak dediler
Bir kerre görenlerse o Rabb-ı ezeli
Dil-mesti-i rü'yetle **ene'l-Hak** dediler*

(Beyatlı, 1988: 32)

Yakın zaman edebiyatımızda ve günümüzde *Hallâc-ı Mansûr*'un, oldukça nadir ve savruk olarak işlendiğini söyleyebiliriz. Ona, şiirde, genellikle iki biçimde müracaat edilir:

1. Şiirde madde ötesi ufuklara yönelmek.
2. Şiire tasavvufi değil; ama mistik bir hava (kesinlikle farklı şeylerdir) vermek. Yani günümüz şiirinde *Hallâc-ı Mansûr*, ya mâverâya dair uzak bir ürpertinin çınlayışıdır, ya da sosyete evlerindeki şark köşesi gibi bir şeydir.

Söz konusu genel gidişat içinde, *Hallâc-ı Mansûr*'la ilgili kimi özgün, kayda değer çıkışlar, yine de yok değildir. Bu noktada, klasik şiirimizdekilere denk bir samimiyetle *Hallâc-ı Mansûr*'a, bakışın sesi olarak, *Necip Fazıl KISAKÜREK*'i görüyoruz.

Necip Fazıl'ın, “*dâvâsının divânesi*” olarak nitelendirdiği *Hallâc-ı Mansûr*'la ilgili olarak nasıl bir kanaate sahip olduğunu, aşağıdaki hatırasından ve şiirinden anlamak mümkün:

Necip Fazıl, dostu *Burhan TOPRAK* ile mürşidi *Abdülhakîm Arvasi Hz.*'ni ziyarettedir. “*O ve Ben*” adlı kitabında *Necip Fazıl*, şeyhin huzurundayken aralarında, *Hallâc-ı Mansûr*'a dair bir konuşma geçtiğini nakleder. *Burhan TOPRAK*, *Efendi Hazretleri*'ne *Yûnus Emre* ve *Hallâc-ı Mansûr*'la ilgili merak ettiği bazı noktaları dile getirmiştir:

“(Abdülhakîm Arvasi Hz.):

-Tomarı⁴ getiriniz!

Burhan Toprak'ın önüne, mânevî nisbetlerinin kol kol ağacını gösteren büyük bir tomar açtırdılar ve dediler:

-Bu namsız ve nişansız insanlardan her biri bir **Mansûr**'dur.

⁴ Tomar: Tarikatın şeyhler silsilesinin yazılı olduğu dürülü kâğıt.

Mansûr ve Yûnus Emre delisi Burhan Toprak, bu çok yerinde bağlılığına karşı, onların da üstünde bir ölçü kazanıyordu. Hakikatte Efendi Hazretleri'nin muradı şuydu:

-Bu namsız ve nişansız, kendilerini silip yok etmiş insanlardan her biri, bir **Mansûr**'dur. Dâvâ; şöhrette değildir." (Kısakürek, 2002: 142)

İnsanlarca tanınmanın, bilinmenin afet olduğu dikkate alınınca, nice hak âşıkları içinde *Hallâc-ı Mansûr*'u biraz gerilerde görmek gerekiyor. Anlaşılmaktadır ki *Abdülhakîm Arvasi Hz.*, sanatta, edebiyatta, kültürde bu denli yer edinmiş *Hallâc-ı Mansûr*'u, yüceliklere yolculukta, hâlâ ayakları yeryüzüne çivili kabul etmektedir.

Böyleyken, yine de *Necip Fazıl*'da *Hallâc-ı Mansûr*'un -müstakil bir şiir yazdıracak kadar- özel bir yeri olduğunu görüyoruz:

MANSUR

*Mercan mercan, uçuk dudağında kan,
İnci inci, soluk şakağında ter.
Ne baş yedi, ne kan içti bu meydan!
Bu meydan âşıktan canını ister.*

*Tatlıydı akrebin sana kısıkağı,
Acıya acıda buldun ilacı;
Diyordun, geldikçe üst üste acı:
Bir azap isterim bundan da beter.*

*Sana taş attılar, sen gülümsedin,
Dervişin bir çiçek attı, inledin,
Bağrımı delmeye taş yetmez dedin,
Halden anlayanın bir gülü yeter!..*

Necip Fazıl (Kısakürek, 1992: 387)

Günümüz edebiyatında *Hallâc-ı Mansûr*'u ciddiye alış ve ona "içeriden" bir bakış olarak bir diğer ismi de burada zikretmeliyiz: *Asaf Halet ÇELEBİ*.

Hallâc-ı Mansûr'un o ünlü sözünü *Vahdet-i Vücûd* tefekküründe bir yaklaşımla ele aldığı mısralarında *Asaf Halet*, şunları söyler:

...

*şekiller bir yerden geldiler
şekiller bir yere gittiler
şekiller görünmez oldular*

*büyük köse vur
bütün sesler bir seste boğuldu
Mansûr*

mansuuur”

Asaf Halet (Miyasoğlu,1993: 55)

SONUÇ

İslâmiyet'in kabulünden sonra, Türklerde, İslâm uygarlığının söz ve yazıdaki yansıması demek olan dîvân edebiyatı gelişti. Medrese, tasavvuf ve Doğu âlemine ait kültürlerden beslenen dîvân edebiyatı; dinî, tarihi ve esâtirî pek çok kahramanı sembolleştirerek, onları günümüze taşımış, onlardan haberdar olmamızı sağlamıştır.

Bu kişiliklerden biri şüphesiz ki *Hallâc-ı Mansûr* idi.

Özellikle klasik şiirimizde tasavvufî temaların sıkça gerektirdiği telmihlere oldukça uygun bir hedef durumundaki *Hallâc-ı Mansûr*; hayatıyla, o ünlü sözüyle ve ölümüyle nice çağrışımlara ya da doğrudan mesajlara yol vermiş, renk katmıştır.

Dîvân edebiyatımızda *Hallâc-ı Mansûr*'a karşı; onu ideal edinme, onu yalnızca kıyas unsuru olarak kullanma ya da onu şiirdeki mesaja veya söz hünerine uygun bir malzeme gibi görme vb. şeklinde farklı yaklaşımlardan söz etmek mümkündür. Daha detaylı çalışmalarla, *Hallâc-ı Mansûr*'a dair daha farklı yaklaşımların tespiti de imkân dâhilindedir.

Ayrıca, yakın zaman ve günümüz edebiyatında zaman zaman *Hallâc-ı Mansûr*'un konu edildiği görülmektedir. Ancak, onun, klasik şiirimizdeki kadar derinlemesine ve zengin bir mânâ-tefekkür iklimi içinde ele alındığını söylemek güçtür.

KAYNAKÇA

AK, Coşkun (1987). *Muhibbî Divânı*, Ankara: KTB Yay.

AKYÜZ, Kenan vd. (1990). *Fuzûlî Divânı*, Ankara: Akçağ Yay.

AYAN, Hüseyin (2014). *Nesîmî Divânı*, Ankara: TDK Yay.

BEYATLI, Yahya Kemal (1988). *Rubâiler ve Hayyâm Rubâilerinin Türkçe Söyleyişi*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

DEMİRBAĞ, Ömer (2017). “Klasik Şiirimiz ve Kutsallar”, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6/14

..... (1999). *Koca Râgıb Paşa ve Dîvân-ı Râgıb*, Van: Dr. Tezi, YYÜ, SBE.

DOĞAN, Muhammet Nur (2011). *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, İstanbul: Yelkenli Yay.

İPEKTEN, Haluk (1990). *Nâ'îlî Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yay.

KISAKÜREK, Necip Fazıl (1992). İstanbul: Çile, bd Yay.

..... (1998). *Tarih Boyunca Büyük Mazlumlar*, İstanbul: bd Yay.

..... (2002). *O ve Ben*, İstanbul: bd Yay.

KÜÇÜK, Sabahattin (1994). *Bâkî Dîvânı*, Ankara: TDK Yay.

MİYASOĞLU, Mustafa (1993). *Asaf Hâlet Çelebi*, Ankara: Akçağ Yay.

OKÇU, Naci (1993). *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Ankara: KB Yay.

TARLAN, Ali Nihat (1992). *Hayâlî Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yay.

TATÇI, Mustafa (1991). *Yûnus Emre Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yay.

ULUDAĞ, Süleyman (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalıcı Yay.

..... (1997). Hallac-ı Mansûr. İstanbul: İslâm Ansiklopedisi, TDV Yay. C.15 ss. 377-381

Yusuf Zeydan (2005). *Abdülkâdir Geylânî Dîvânı*, Haz. Mustafa UTKU, Bursa: Sır Yay.